

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

โครงการปรับปรุงการทำประมงอย่างยั่งยืน (Fishery Improvement Project, FIP) ที่ได้มีมาตรการสำหรับประเทศผู้ส่งออกผลผลิตประมง ที่จะต้องมีแผนการ (action plan) ในการปรับปรุงการทำประมง โดยแผนการดังกล่าวจะต้องเกิดจากความร่วมมือ จากทุกหน่วยงานที่อยู่ในประเทศนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็น ชาวประมง ผู้ประกอบการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักวิจัย และหน่วยงานที่ไม่หวังผลกำไร หรือเอ็นจีโอ เพื่อการจัดการอย่างยั่งยืน (<https://www.sites.google.com>) ไม่เช่นนั้นแล้วผลผลิตการทำประมงที่เคยส่งออกไปได้ จะไม่สามารถส่งออกไปได้ โครงการ FIP ได้มีประเทศในอาเซียนได้รับโครงการนี้เข้าไปเพื่อปรับปรุงการทำประมงแล้ว เช่น ประเทศอินโดนีเซีย เวียดนาม และฟิลิปปินส์ แต่สำหรับประเทศไทยยังอยู่ในขั้นตอนของการเตรียมการอยู่ อย่างไรก็ตามในไม่ช้าโครงการ FIP จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในประเทศอย่างแน่นอน เนื่องจากมีผลต่ออุตสาหกรรมการทำประมงในประเทศ การประเมินทรัพยากรประมง และข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ถือเป็นส่วนหนึ่งของการเริ่มต้น เพื่อเข้าสู่การจัดการทรัพยากรประมงอย่างยั่งยืน เช่น พลวัตประชากรสัตว์น้ำเป้าหมาย โดยเฉพาะสัตว์เศรษฐกิจ ชีววิทยาประชากร นิเวศวิทยาประชากร และสถานภาพของแผนการจัดการทรัพยากรชนิดนั้นๆ ในท้องถิ่น (local management) รวมไปถึงกฎหมาย และมาตรการของรัฐที่จะใช้บังคับทิศทางการจัดการทรัพยากรประมงให้ยั่งยืนต่อไป สำหรับมาตรการการปรับปรุงการทำประมงปูม้า นั้น ได้มีประเทศที่ได้เข้าสู่มาตรการดังกล่าวไปแล้วนั้น มีการออกทั้งกฎหมาย และข้อบังคับต่าง ๆ เช่น การกำหนดขนาดความกว้างกระดองของปูม้าที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ นั่นคือ 8 เซนติเมตร การกำหนดปริมาณที่นำขึ้นมาใช้ประโยชน์ หรือ การกำหนดโควตา เป็นต้น (สมาคมอาหารแช่เยือกแข็งไทย, 2555)

อ่าวคุ้งกระเบน เป็นแหล่งการทำประมงปูม้าที่สำคัญของไทย โดยเฉพาะในแต่ละปี ชาวประมงในแหล่งทำการประมงนี้สามารถจับปูม้าได้ถึง 50-100 ตัน (ชุตานา คุณสุข, 2549; กุศล เรื่องประเทืองสุข, 2553, Tantichaiwanit et al., 2010) โดยจากการทำประมงปูม้าเป็นส่วนใหญ่ จากข้อมูลงานวิจัยก่อนหน้าพบว่าผลผลิตของปูม้าในบริเวณนี้มีการลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากการจับแม่ปูไข่นอกกระดองขึ้นมาใช้ประโยชน์ การใช้ลอบปูม้าที่มีขนาดตาถี่ การทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของตัวอ่อน รวมไปถึงการจับสัตว์น้ำพลอยได้ขึ้นมาพร้อม ๆ กับสัตว์น้ำเป้าหมาย ทำให้โครงสร้างของระบบนิเวศในบริเวณนี้มีการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น (Tantichaiwanit et al., 2010) ตลอด 2-3 ปีที่ผ่านมา ได้เกิดแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรปูม้าในบริเวณนี้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำธนาคารปูม้า ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจากโครงการวิจัยเดี่ยวที่ผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ในปีงบประมาณ 2556 บริเวณหมู่บ้านท่าแฉลบก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งในความคาดหวังว่าจะเกิดผลผลิตปูม้าในธรรมชาติ บริเวณอ่าวคุ้งกระเบนเพิ่มขึ้น ตลอดจนการสนับสนุนการวิจัยการประเมินกลุ่มประชากรปูม้า และการทำธนาคารปูม้าในบริเวณนี้ จากสมาคมอาหารแช่เยือกแข็งไทย และสมาคมผู้นำเข้าปูแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา (ภาพที่ 1)

โดยผลจากการวิจัยพบว่าแนวโน้มผลผลิตของปูม้าดีขึ้น จากสภาวะวิกฤติที่มีการนำขึ้นมาใช้ประโยชน์ อย่างหนักในปี 2548-2554 (ชุตานา คุณสุขและคณะ , 2558) อย่างไรก็ตามในการจัดการทรัพยากร ปูม้าอย่างยั่งยืนนั้น ไม่ใช่เพียงแต่การทำธนาคารปูม้าเท่านั้น แต่ยังมีแนวทางอื่น ๆ อีกหลายแนวทาง ที่จะทำให้เกิดการฟื้นฟูทรัพยากรปูม้าได้ในบริเวณนี้ อาทิเช่น การเพิ่มพื้นที่อาศัยของปูม้าวัยอ่อน ได้แก่ แหล่งหญ้าทะเลชนิดต่าง ๆ เช่น หญ้าชะเงาใบยาว *Enhalus acoroides* และหญ้าฝมนาง *Halodule pinifolia* เป็นต้น ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณในปีงบประมาณ 2558 ซึ่งได้มีการ ดำเนินการวิจัยไปแล้วล่วงหน้า เพื่อความต่อเนื่อง รวมไปถึงการสร้างตระหนักรู้เกี่ยวกับข้อมูลปู ม้าที่ถูกต้อง เช่น การงดการใช้ประโยชน์จากแม่ปูไขนอกระดอง ตลอดจนการลดการจับสัตว์น้ำชนิด อื่น ๆ ที่ไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ภาพที่ 1.1 การทำธนาคารปูม้า และการจัดอบรมให้ความรู้ปูม้า และหญ้าทะเล แก่ชาวประมงใน บริเวณอ่าวคู้กระเบน

จากความร่วมมือ และการผลักดันของหลาย ๆ ฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำประมงปูม้า ทำให้ ในปีนี้ ปี 2557 ประมงจังหวัดจันทบุรี และศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน ได้ออกเป็นมาตรการ เพื่อปรับปรุงการทำประมงปูม้า ในบริเวณอ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี ได้แก่ การห้ามการจับปูม้าที่มีขนาดความกว้างกระดองน้อยกว่า 6 เซนติเมตร ห้ามใช้ลอบปูที่มีตาอวนท้องลอบต่ำกว่า 2.5 นิ้ว ห้ามใช้อวนขนาดตาเล็กจับปูม้า และห้ามใช้สวิงจับลูกปูขนาดเล็กมาบริโภค หรือแปรรูปขายตาม ตลาด (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 1.2 มาตรการการปรับปรุงการทำประมงปูม้าอย่างยั่งยืน อ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี

อย่างไรก็ตามการประเมินสถานภาพของทรัพยากรปูม้า ควรมีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบว่ามีมาตรการที่ได้มีการกำหนดขึ้นนั้น สามารถที่จะทำให้ผลผลิตของปูม้ามีแนวโน้มอย่างไร อีกทั้งควรพิจารณาในเรื่องของการพัฒนา และปรับปรุงมาตรการทำประมง เพื่อให้มีการนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้การยอมรับและเห็นชอบของชุมชนโดยแท้จริงอีกด้วย ดังนั้นโครงการวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษา และพัฒนามาตรการการทำประมงให้มีประสิทธิภาพ สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง พิสูจน์ให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ยอมรับ และนำไปปฏิบัติในการทำประมงโดยแท้จริง โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เช่น การศึกษาประสิทธิภาพของขนาดตาข่ายที่เป็นขนาดปัจจุบันที่ชาวบ้านใช้อยู่ คือ 1.5 นิ้ว ขนาดที่เป็นมาตรการในปัจจุบัน คือ 2.5 นิ้ว และขนาดตาข่ายที่ใหญ่กว่า คือ 3 นิ้ว ตลอดจนการศึกษาขนาดของความกว้างกระดองปูม้าที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์โดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ รวมไปถึงการประเมินสถานภาพของทรัพยากรปูม้าในภาพรวม และสถานภาพของสัตว์น้ำพลอยได้ ภายหลังจากมีการปรับปรุงการทำประมงด้วย

นอกจากนี้การบริหารจัดการการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำเศรษฐกิจ ที่เป็นทรัพยากรที่ผู้ใดก็เข้าถึงได้นั้น สิ่งที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย นั่นก็คือ การบริหารจัดการคน การลดความขัดแย้ง และหาแนวทางเพื่อที่จะไปยังจุดที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนสามารถยอมรับได้ เพราะฉะนั้นการสร้างเครือข่ายการทำประมงปูม้า จึงมีความสำคัญ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นผู้ที่ทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่ดังกล่าวมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เห็นความเปลี่ยนแปลง และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จึงมีความต้องการที่จะบูรณาการทั้งความคิดของผู้วิจัย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้แนวความคิดนั้นออกมาอยู่ในรูปของความร่วมมือที่จะจัดการทรัพยากรปูม้าให้ยั่งยืนต่อไปอย่างแท้จริง อนึ่งความร่วมมือดังกล่าวจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าหากขาดซึ่งแหล่งทุนวิจัยที่เล็งเห็นความสำคัญอนาคตของชุมชนชายฝั่ง ตลอดจนการสนับสนุน และส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพทั้งในเรื่องของความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน สนับสนุนวิถีชีวิตของชุมชน ความมั่นคงทางอาหาร (food security) ตามนโยบายการบริหารราชการของรัฐบาล ข้อที่ 9

(<http://www.library.senate.go.th>) และความมั่นคงแห่งชาติทางทะเล ในร่างกรอบยุทธศาสตร์ที่ 2 คือ การใช้กระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) จากทุกภาคส่วน (กระทรวงกลาโหม, 2554) ตลอดจนผลประโยชน์ของประเทศชาติที่จะต้องประสบในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษามาตรการปรับปรุงการทำประมงปูม้าที่เกิดจากความต้องการของชุมชน เช่น การปรับปรุงขนาดตาลอบปูม้า ให้มีขนาดใหญ่ขึ้น เป็นต้น

1.2.2 เพื่อประเมินสถานภาพของทรัพยากรปูม้า ภายหลังจากการวางมาตรการการปรับปรุงการทำประมงปูม้า บริเวณอ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาองค์ความรู้เชิงปริมาณ และคุณภาพของประชากรปูม้าทั้งวัยอ่อน และตัวเต็มวัย ภายหลังจากการประกาศใช้มาตรการปรับปรุงการทำประมง เช่น การกำหนดขนาดตาลอบ และการกำหนดขนาดความกว้างกระดองของปูม้าที่นำมาใช้ประโยชน์ ในบริเวณอ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี เป็นระยะเวลา 1 ปี

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ผลผลิตของปูม้าในเชิงปริมาณมีมากขึ้น โดยชี้วัดจากตัวบ่งชี้ทางชีววิทยา เช่น อัตราส่วนเพศ ความตกไข่ ขนาดความกว้างกระดองเฉลี่ย ขนาดความกว้างกระดองแรกเริ่มสมบูรณ์เพศ ค่าการตายรวม อัตราการใช้ประโยชน์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงสาธารณะ เช่น การทำให้คุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนท่าคลองดีขึ้น รวมไปถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรปูม้าในชุมชนด้วยตนเอง (ตัวบ่งชี้ที่ 6 ข้อที่ 1)

1. ทราบสถานภาพชีววิทยา และนิเวศวิทยาของประชากรปูม้าในบริเวณอ่าวคุ้งกระเบน ภายหลังจากมาตรการการปรับปรุงการทำประมง
2. ทราบความหลากหลายของสัตว์น้ำพลอยได้ จากการทำประมงปูม้า ภายหลังจากมาตรการการปรับปรุงการทำประมง
3. สังคมและชุมชนท้องถิ่นทราบและตระหนักถึงประโยชน์ของการมีมาตรการการปรับปรุงการทำประมง
4. รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทราบข้อมูลที่จำเป็นต่อการกำหนดนโยบายการทำประมงอย่างยั่งยืน เช่น การกำหนดขนาดความกว้างกระดองปูม้าที่เหมาะสม ในการห้ามจับ การกำหนดขนาดตาข่ายของเครื่องมือประมง เป็นต้น